

LAKIALOITE 28/2008 vp

Laki kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta

Eduskunnalle

Suomessa on jo pitkään käyty keskustelua Suomen ihmisoikeusrakenteista ja niiden vahvistamisesta. Asiasta on myös tehty kaksi selvitystä: vuonna 2002 valmistunut Åbo Akademin selvitys, joka arvioi ns. Pariisin periaatteiden toteutumista, sekä Ihmisoikeusliiton pitkälti eri toimijoiden haastatteluihin pohjautuva selvitys vuodelta 2006. Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta teki näiden selvitysten pohjalta kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamisesta aloitteen lokakuussa 2006.

Euroopan unionin jäsenvaltioissa toimii jo vaajat kaksikymmentä Pariisin periaatteiden mukaista kansallista ihmisoikeusinstituutiota. Suomen lisäksi myös muutamassa muussa jäsenvaltiossa on viime vuosina tuotu esiin tarve perustaa sellainen. Lisäpainetta nimenomaan Pariisin periaatteiden mukaisen ihmisoikeusinstituution perustamiselle luo EU:n perusoikeusviraston perustaminen, jossa ihmisoikeusinstituutioille kaa-vaillaan erityisroolia perusoikeusviraston kansallisina yhteistyötahoina. Suomessa ihmisoikeusinstituution perustamiselle ovat antaneet tukensa niin tasavallan presidentti kuin eduskunnan perustuslakivaliokuntakin.

Suomessa kansalliselle instituutiolle on todellinen tarve, sillä se korjaisi nykyisten ihmisoikeusrakenteiden aukkoja sekä pirstaleisuutta ja siten tehostaisi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Instituutio olisi myös omiaan ennaltaehkäisemään ihmisoikeusloukkauksia ja edistämään yhdenvertaisuuden toteuttamista ja toteutumista yhteiskunnassa. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio voisi toimia ikään kuin häly-

tysnappina, joka reagoisi, kun yhteiskunnassa ilmaantuisi kuilu sovellettavien ihmisoikeusnormien ja niiden käytännön toteutumisen välille.

Instituution toiminnan perusedellytyksenä on riippumattomuus valtion hallinnosta. Tämä tarkoittaa sitä, että sillä tulee olla lain tasolla turvattu itsenäisen oikeushenkilön asema, joka mahdollistaa sen toiminnan ilman hallituksen puuttumisia. Sen tulisi myös saada päättää itsenäisesti omasta toiminnastaan ja työntekijöistään. Suomessa eduskunnan oikeusasiamiehellä on Pariisin periaatteissa edellytettyä riippumattomuutta vastaava itsenäinen valta. Sen vuoksi hallinnollisesti yksinkertaisinta olisi perustaa ihmisoikeusinstituutio jo olemassa olevien oikeusasiamiehen rakenteiden yhteyteen ilman, että eduskunnan oikeusasiamiehen tehtäväkenttää tai toimintaa tarvitsisi välttämättä muuttaa.

Rahoitus voitaisiin niin ikään järjestää valtion budjettiin eduskunnan pääluokan alle eduskunnan oikeusasiamiehen yhteyteen oman talousarvion muodossa. Tärkeintä olisi kuitenkin huolehtia siitä, että perustamisen yhteydessä varattavat resurssit riittävät alkuvaiheessa kolmen täysipäiväisen sihteerin palkkaamiseen sekä tarvittaessa ulkopuolisilla asiantuntijoilla suoritettavien tutkimusten teettämiseen, kuten kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta aloitteessaan esitti. Alkuvaiheen resurssipanostus muodostuisi kolmen asiantuntijan palkkakustannuksista, arviolta 200 000 euroa vuodessa, sekä riittävistä tutkimus- ja tiedotusresursseista, noin 200 000 euroa vuodessa. Synergiaetuja muun muassa tilavuokran kannalta olisi

mahdollista saavuttaa sijoittamalla sihteeristö fyysisesti eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen. Kansallisen ihmisoikeusinstituution ensimmäinen kiinteä määräraha voisi siten olla noin 400 000 euroa.

Pariisin periaatteissa edellytetyn toiminnan pluralismin takaisi puolestaan ihmisoikeusinstituution yhteydessä toimiva neuvottelukunta, jossa olisivat edustettuina erilaiset kansalaisjärjestöt, ihmisoikeuksia valvovat instituutiot, kuten tasa-arvo- ja vähemmistövaltuutettu, sekä akateemiset asiantuntijat mahdollisimman laajapohjaisesti. Edustettavia järjestöjä ja rekisteröityjä yhdistyksiä voisivat olla esimerkiksi Ihmisoikeusliitto, Nytkis, Pakolaisneuvonta, Suomen Punainen Risti, Amnesty International, Vammaisfoorumi, Seta, Unicef sekä Suomen Helsinki-komitea ja YK-liitto. Asettamisperusteena olisi jäsenten moniarvoisuus, edustuksellisuus ja toiminta ihmisoikeuksien parissa. Valtuuskunnassa tulisi olla edustettuina myös keskeiset ihmisoikeustutkimusta harjoittavat akateemiset laitokset sekä alan muut monijäseniset elimet. Riippumattomuuden takaamiseksi kansallisen ihmisoikeusinstituution toimielimen varsinaisten jäsenten joukossa ei olisi ministeriöiden tai

muiden hallinnollisten viranomaisten edustusta lainkaan. Lisäksi kansallisella ihmisoikeusinstituutiolla olisi työvaliokunta, joka toimisi instituution operatiivisena päätöksentekuelimenä esimerkiksi lausuntoasioissa. Työvaliokunnan puheenjohtajana voisi toimia eduskunnan oikeusasiamies.

Kokoavana elimenä ihmisoikeusinstituutio voisi siten keskittyä ihmis- ja perusoikeuksien yleiseen edistämiseen kansallisella tasolla vahvistamalla ihmisoikeustiedotusta, -koulutusta ja -kasvatusta hyödyntämällä olemassa olevia toimijoita alihankkijoina. Lisäksi se voisi toimia kansallisena raportoijana kansainvälisiin valvontaelimiin päin ja laatia vuosittaisen Suomea koskevan perus- ja ihmisoikeusraportin. Keskitämällä ihmisoikeusosaamista se edistäisi myös kansallisten ihmisoikeustoimijoiden keskinäistä tiedonvaihtoa. Sen yhteyteen voitaisiin myös ryhtyä keräämään kansallisia ihmisoikeuskysymyksiä koskevaa tietopankkia.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on perustaa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen riippumaton kansallinen ihmisoikeusinstituutio, joka on samalla itsenäinen oikeushenkilö.

2 §

Kansallisen ihmisoikeusinstituution tehtävät

Kansallisen ihmisoikeusinstituution tehtävänä on toimia yleisenä ihmis- ja perusoikeuksien edistäjänä ja aloitteentekijänä.

Ihmisoikeusinstituution tehtäviin kuuluu:

1) ihmis- ja perusoikeuksien yleinen edistäminen kansallisella tasolla vahvistamalla ihmisoikeustiedotusta, -koulutusta ja -kasvatusta hyödyntämällä olemassa olevia toimijoita alihankkijoina;

2) vuosittaisen Suomea koskevan perus- ja ihmisoikeusraportin laatiminen;

3) ihmisoikeuskysymyksiä koskevan tietopankin luominen ja ylläpitäminen;

4) ihmisoikeusyhteisöjen keskinäisen yhteistyön ja tiedonvaihdon edistäminen;

5) osallistuminen ja vaikuttaminen kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainväliseen yhteistyöhön erityisesti YK:ssa, Euroopan tasolla sekä EU:n perusoikeusviraston puitteissa; sekä

6) muut vastaavat ihmis- ja perusoikeuksien edistämiseen liittyvät tehtävät.

3 §

Ihmisoikeusinstituution toimielimet

Ihmisoikeusinstituutio koostuu kolmesta toimielimestä, jotka ovat:

1) *Neuvottelukunta*, joka edustaa laaja-alaisesti ihmisoikeusperusteisesti toimivaa kansalaisyhteiskuntaa;

2) *Sihteeristö*, jota johtaa pääsihteeri ja jonka koko määräytyy itsenäisen talousarvion mukaan; sekä

3) *Työvaliokunta*, joka johtaa ja valvoo instituution toimintaa.

Sihteeristön viroista ja virkojen erityisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään erillisessä kansallisen ihmisoikeusinstituution johtosäännössä.

Ihmisoikeusinstituution työjärjestyksessä annetaan tarkempia määräyksiä tehtävien jakamisesta ja sijaisuuksien järjestämisestä sihteeristön kesken sekä tarkemmin sihteeristön tehtävistä samoin kuin instituutiossa noudatettavasta työnjaosta neuvottelukunnan ja työvaliokunnan välillä.

4 §

Ylimenosäännös

Ensimmäisen neuvottelukunnan kutsuu koolle eduskunnan oikeusasiamies. Neuvottelukunta valitsee keskuudestaan työvaliokunnan, joka laatii instituution johtosäännön ja sopii instituution työjärjestyksestä.

5 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 10 päivänä huhtikuuta 2008

Jacob Söderman /sd
Kimmo Kiljunen /sd
Tuula Peltonen /sd
Pekka Haavisto /vihr
Heidi Hautala /vihr

Reijo Laitinen /sd
Pentti Tiusanen /vas
Ilkka Kantola /sd
Toimi Kankaanniemi /kd
Claes Andersson /vas